

LA ORGANIZACIÓN DEL ESPACIU AGRARIU EN VILLAVICIOSA¹

Carmen Pedrayes Toyos

Villaviciosa ye un conceyu básicamente agrariu y a él pertencen una riatada de pueblos o parroquies. Villaviciosa tamién ye'l nome de la villa o capital del conceyu, anque la forma xeneral de referise a ella ye *La Villa*. Alredor de La Villa caltiénse entovía un mundu rural que tien muncha vida.

El conxuntu del mundu rural ye lo que se conoz como *l'aldea*. L'aldea ye'l conxuntu del espaciu que nun seya villa, pero ye un nome xenéricu y nun pue confundise col *pueblu* o *parroquia*. Y entós pues dicir, tando en La Villa, que «vas pa l'aldea», que «tu yes d'aldea», que «vives na aldea». Tamién si tas en mercáu (na Plaza), pues esclariar que lo que compres o vendes ye d'aldea o non (pa saber si ye d'ellí o si vieno de fuera o si se fixo industrialmente).

Dientro de cada pueblu hai *cases* que tán soles y hailes tamién más o menos agrupaes. Tanto les cases soles como'l grupu d'elles tienen un nome propiu (Acebéu, Xin, San Bras, Cueli, La Sienra, El Vallín, etc.). Y nesta zona considérase que toes pertenecen a una estructura superior que ye'l pueblu o parroquia.

¹ Aunque pa la investigación del espaciu agrariu tívose en cuenta tol conceyu de La Villa, les parroquies nes que más s'afondó fueron les de La Malena, Miravalles, El Bustiu, Breceña y Coru.

Pero nestes zones estudiaes del conceyu Villaviciosa los agrupamientos de cases nun tienen un nome común pa referimos a ellos. Nun podemos dicir que ye un «pueblu», porque'l pueblu ye la parroquia; tampoco-y podemos llamar «barriu», porque sería un conceutu castellán qu'equí nunca esistió. Asina que namás podemos nomalos pol so nome propiu.

Cada casa tien la so *casería* propia. Nun ye posible falar d'una casería ensin la casa, qu'amás ye la exa central d'esa casería. Al rodiu la casa ta la *cuadra*, el *corral* de les vaques. Tamién tán les *tenaes*, el *tendeyón*, la *corripa'l* gochu, el *gallineru*, l'*horru* o *panera*, el *llagar* (en Villaviciosa nun hai casa ensin llagar). Too esto en cuantes a edificios que nun falten en denguna casa.

Tamién nes propiedaes de la casería, especialmente alrededor de casa, ye corriente tener árboles que pueden ser namás pa dar solombra, como'l texu, o frutales. Ente los frutales danse *ñisales*, *cerezales*, *nozales*, *naranxales*, *llimonales*, *pescales*, *prunales*, *perales* y, por supuestu, *pumares* y *castañales* a esgaya. Y nun hai qu'escaecese de los *ablanales*.

EL GÜERTU Y LA GÜERTA

Pero lo qu'equí se trata ver ye cómo ta repartíu l'espaciu agrariu. Podemos distinguir, en cuantes a terrenos de sema, ente *güertos*, *güertes* y *tierres*. Al pie les cases suel haber un *güertu* y/o una *güerta*. El *güertu* ye más pequeñu que la *güerta*: ésta ye la única diferencia ente ellos. Nellos sémase *lo tempranu*, en cuadros: patates tempranes, verdura (berces) tol añu, cebollín, cebolles, perrexil, tomates, llechugues, pimientos, vainilles... En pañando les patates nueves (ente abril y mayu), en mesmu sitiu sémense les *fabes nanes*, que nun precisen palos nin maíz pa crecer, porque nun esguilen.

Tamién se puen tener ellí dellos frutales si se quier: «Lo que tea en *güertu* paé que ta dalgo más arresguardáu de lo d'afuera y

más a mano pa los de casa». Pero lo que nun cabe en güertu nun hai dulda de que pue semase na güerta.

LA IRÍA

Pero hai más tierra de semar, tierra grande, nuna casería. Son, por exemplu, les *iríes*. La *iría* nun suel tar al pie casa; a vegaes ta bien lloñe. Trátase d'un terrén más o menos llano y pergrande de tierra de trabayu arrodiao de *sebia* y zarrao con una *portiella*. Si ta asitiao nun sitiu poco llanu, allana colos *sucos*: «Ta partía pela mitada per un pasu pa llegar a lo de caún. A cada llau la tierra ta dividía en cachos grandes, en parceles. Caúna d'elles tien un amu diferente».

Cada parroquia tien *iríes*. Nunes alcontraremos más y n'otres menos, pero hailes. Nun son de tol pueblu. La *iría* pertenez a les caseríes que tienen les sos cases arrexuntaes faciendo un grupu que nun tien nome común y cada vecín (nun tienen por qué ser toos) tien el so cachu pa semar nella, un bon *piazu*. Pero tamién pue tener ellí una parte dalguna casería que tea asitiada cerca d'esi ñuedu pequeñu de población (tamién s'axunta a ellos pa otros llabores, como al tiempu esbillar, iguar la caleya, etc.). Tamién hai que dicir que non tolos grupinos de cases que componen la parroquia tienen *ería*. Y atopéme tamién con una parroquia —La Malena— onde, mentres que nun agrupamientu d'éstos que falo (Acebéu) tien tres *eríes* (nomaes pa nun confundiles L'Iría, L'Iría Riba y La Cotiella), otros sitios dientro la mesma parroquia como puen ser Calamúa o El Vallín nun tienen denguna.

Como dixi, la *iría* ta dividida en cachos más o menos grandes —cada ún d'un propietariu diferente— separtaos non por alambraes nin sebies, sinon por *muñones*, aunque tamién los *sucos* (cuando los hai) ayuden a marcar les llendes de la propiedá. El *muñón* ye una piedrona mui dura y mui grande que s'entierra mui fonda na tierra pa que seya perdifícil de mover; déxase qu'asome un poquiñín pa

saber bien lo que ye de cada ún. Cuando hai un sucu, l'amu ye'l d'arriba, «que tien qu'acupase de segalu y tenelu bien curiosu».

«El pasu pa llegar a lo de caún nun ye común», tien amu o amos y pa pasar per él nun hai más remedi u que respetar unes normes cuasi sagraes, que figuren escrites nun documentu y que toos respeten al pie la lletra ensin gorgutar. Namás se pue pasar nel so tiempu: andando pue pasase tol añu, per un caleyín que ye como un riego estrechu qu'hai preparáu pa eso y de nenguna manera pues salite d'él.

La pega ta al pasar col *carru* o col *llabiegu*, que namás pue ser en tiempu de semu y de recoyida. Pa eso hai una fecha fixa p'abrir y otra pa zarrar y nun se pue saltar. Nesti casu l'amu'l pasu (o los amos, qu'a vegaes son más d'ún) consiente que'l caleyu «podia ananchase» a un anchu de camín. Pero esto nun se fai asina por caprichu, sinon porque esi pasu o «camín» tamién se trabaya. N'acabando toos de semar *lo suyu*, zárrase'l pasu y ahí semu tamién l'amu. Al tiempu coyer maíz o lo que seya, el primeru que lo fai ye tamién l'amu'l pasu, dexando siti u bastante y en tiempu pa que después pasen los demás pa lo d'ellos. Col tiempu, en bona parte les eríes acabaren pagándoy tolos propietarios al amu un tantu y escriturando'l camín de pasu pa que, al ser propiedá de toos ellos, pueda ser usáu con llibertá, ensin feches nin normes d'usu.

Lo que se suel semar na iría ye más bien maíz y fabes, patates de *patatal*, vainilles, arbeyos alrededor,...

Hai terrenu que güei vemos de prau y qu'en tiempos trabayóse como tierra, porque tien un suelu de calidá, con buena orientación, espaciu ampliu, bon accesu, buenu de trabayar al tiempu cuchalo, llabralo,... Ún d'esos terrenos pue tener el nome de *L'Eru* o *La Llosa*. Semábense de *trigu*, *alcacer*, *falfa*, *ballicu*, o si facía falta tamién de maíz y fabes, pa nun semalo siempre de lo mesmu en mesmu llau, na mesma tierra. Ye sabíu que pa cualquier cosa que se plante, convién rotar, nun facelo siempre en mesmu llau porque da muncho más y meyor, de más calidá. Amás, les tierres precisen descan-

su de vez en cuando pa qu'al añu siguiente sean mucho más productives.

El patatal

Hai, como yá dixi enantes, patates nueves que se semen nos güertos y güertes d'alredor de casa. Prepárase-yos la tierra (*cávase tou a palón*) y sémense en xineru. Pa finales d'abril yá les hai. Son mui tiernines y sabroses. Al principiu, nun fai falta nin pelales pa freir o echales al pote.

Depués tán les patates de patatal que son en tierra grande. A últimos de marzu entama a preparáse-yos la tierra: *llímpjase, cúchase, llábrase* (nun se cava, como nes güertes), *rástrase* y yá ta pa *sembrar*. A cada cinco riegos de patates, sémense los *arbeyos*. La *siembra* faise p'hacia mayu, cuando'l tiempu tea pa ello y la lluna en menguante.

Los arbeyos ensiguida tán pa comer: en xunu y xunetu, pal tiempu la yerba. Les patates tarden más y arránquense tamién en menguante, pero n'agostu.

El maizal y el fabal

El maíz y les fabes sémense en tierra grande. Primero'l maíz, *a voléu*, y más alantre, sémense les fabes tamién a voléu y en mesmu sitiú que'l maíz. Al dir creciendo los dos a un tiempu, la faba va esguilando pel maíz p'arriba. En setiembre *páñense* les fabes. En llevándoles toes pa casa (pal corredor del horru), entámase a *coyer* el maíz.

Güei dase mucho lo de semar les fabes soles, ensin el maíz. «Pa que podien esguilar como é debú» hai que plantar na tierra file-res d'estaques xuníes ente sigo con cordeles enganchaos a varies altures. Ente les fileres d'estaques déxense unos buenos pasiellos, bastante anchos, pa que-yos entre meyor el sol y-yos dea más l'aire, «que

nun vaiguen a pudrir»; tamién se fai pa más comodidá al tiempu llimpiar la tierra pa que nun les tape la maleza. Con esti sistema son más fáciles de pañar, porque nun tenemos l'enguedeyu del maíz.

OTROS CULTIVOS

El ballicu y la falfa

Pela primavera , cuando les vaques yá nun van al pastu, pueden cebase tamién en corral con *ballicu* y con *falfa*. Sémense en tierra de cultivu. El tiempu que comen con *ballicu* o *falfa* dan muncha lleche. Lo mesmo ún qu'otra sémense n'iviernu en tierra (non nos praos nin nes güertes). Nun tán xuntos, ocupen tierras distintes caún, espacios diferentes. Cuando ta pa ello, siégase y llévase pa casa a carraos (o col *tretor*).

L'alcacer

L'alcacer ye'l trigu enantes d'espigar, cuando tovía ta tovía verde, y a les vaques présta-yos pola vida. Depués de segao yá se puede preparar la tierra pa maíz y fabes.

LA ERA

N'otru tiempu, va bastante d'esto, semábase *trigu* per tolos sitios del conceyu de La Villa. Dexó de facese porque dicen que daba munchu trabayu, «munchu que facer».

Semábase tamién en tierra grande: «En tando'l trigu coyú, tráese pa casa engüeltu en sábanes al recostín y poníase en sitiu secu y a la bocana», como pue ser n'horru o na panera. Cuando se vea que'l tiempu ta curioso como pa ello, hai que *pisalu*. Y písase na *era*.

La era ye un sitiu llanu, como una camperina de tierra mui pisao que ta xunta una casa y destináu a esi menester. Los vecinos que nun la tenguen usen la del que la tenga. Amás el trigu písase *n'andecha*. Esto ye, ayudándose unos a otros, haciendo toos lo de toos: un día dedíquense a pisar lo d'ún y al otru día lo d'otru y asina.

Al *pisar* trátase de que'l *gramu* quede suelto de la *ponxa* y pa eso espárdenlo na era y dan-y col *garrote* cuanto pueden. Pa ello pónense los homes unos enfrente d'otros, en dos fileres opuestos. Y garrotien asina: mentres que los d'un llau tienen el garrote nel aire, los d'enfrente tán dando con él en trigu con tola gana, guardando siempre un ritmu. El ruxú ye especial, fai una música nel aire.

EL MOLÍN

Una casería tamién pue tener *molín* propiu. Tien que tar al pie d'un ríu, porque ye molín d'agua. Funciona tol añu, menos pel branu, que'l ríu casi nun lleva agua.

Unos molinos teníen *veceros*: esto ye, que pa dir moler nellos había que tener *la vez* y podía ser tanto de día como de nueche, cuando tocare; el molín nun descansaba. Los veceros yeren fixos d'un molín.

Había otros molinos que nun yeren de veceros y que se-yos llevaba'l maíz o'l trigu a moler cuando se quixere. Lleves un sacu a moler y traes otru molíu sobre la marcha, ensin esperar por él.

LES LLOSES

De llau de toles cases hai tamién una *llosa*. Trátase d'un terrenu grande y bueno pa trabayalo de tierra, aunque tamién se dexa a vegaes pa pastu y pa yerba o pa pación si se precisa. Antes trabayábase muncha más tierra que güei.

Una llosa, al trabayala de tierra, nun tien por qué semase entera de lo mesmo: pue semase un *piazu* de maíz y fabes, otro de patates, otro d'otra casa, otro d'otra, ...; asina en *piazos* grandonos.

LOS PRAOS

Los praos que tien una casería son de munches clases: unos son de yerba y pastu, otros namás de pastu, otros son de pación, ... Unos asítiense al pie de casa, como ye La Llosa. Otros tan cerca, pero non al pie casa y otros pueden tar bien lloñe y hasta pertenecer a otra parroquia.

Na seronda los praos entamen a *echar* y ye cuando se lleven les vaques al pastu a *pastiar*. Van llevándose cada día a un sitiu y d'esa manera van llimpiando elles mesmes el prau. Mientres pastien un prau va creciendo'l pastu d'otru y van asina rotando.

Si'l prau ye grande, puede pastiase una mitada o un terciu cada vegada, porque puede resultar suficiente terrenu pa moverse bien ente elles y nun s'estorbar comiendo y tener bastante que pacer, tando asina entretenies tol día. Si nun ye asina, dedíquense a berrar y traten d'escapase haciendo *boleres*.

De toles maneres, pa que tean controlaes les vaques *na llende*, siempre tenía que dir daquién a *llendales*. Si na casa había dalgún ñeñu o ñeña, yeren los primeros candidatos a dir p'allá. Pero si non, el que fuera, el que se dispusiera. Nun solía querer dir naide porque ye trabayu mui aburríu y solitariu. Agora lo de llendar yá nun se da como antes. Hai llendadores eléctricos conectaos a un alambre que llinda'l prau.

Los praos tán arrodiaos por *sebies* y pa entrar a ellos tienen *portiella* de *reyones*. Estes sebies llímpiese pela seronda.

Si dalgún prau nun se pastia, siégase pa *pación* que se-yos lleva pa casa, pa cebales en corral, en comederu.

Pel iviernu, como fai más fríu, les vaques salen menos al pastu y entós hai que cebales varies veces al día con yerba de la tenada, o de les facines o, más modernamente, tamién de los *bolos* o del *silu*. Supón too ello munchu más trabayu pal amu.

Los praos dexen de pastiase ente xineru y febreru. Pero los praos *más viciosos*, los que dan munchu, déxense hasta más tarde: ente abril y mayu. Déxase que crezca lo de los praos pa yerba, pa segalo más alantre, pel branu.

Llendones

Pero hai praos que se dexen de pastu tol añu. Llámense *llendones*. Son de yerba *más ruín*, dan menos, nun tienen yerba de calidá como pa segalos y a veces tienen un accesu malu. Estos praos pástiense y, cuando fai falta, llímpiese a gadaña o cola máquina de segar, «y lo segáu llévase pa estru y si nun merez la pena faise en prau un fogar con ello» y quémase ellí mesmo.

Tamién hai praos que son *costivayos*. Son tan cuestos que nin se pueden segar pa yerba «nin pueden pastialos les vaques curiosu porque pueden despeñase per allá». Pástienlos les *chuques* y, si acasu, los caballos.

LES PUMARAES

Nun hai casería ensin buenes *pumaraes*. Nun suelen tar allugaes nos sitios más llanos nin más cómodos. Suelen segase pa *pación*, pa cebar les vaques en corral, anque según cómo y cuándo, tamién se sieguen pa yerba. De toles maneres ye un trabayu bastante enguedeyosu de facer porque, al tener los pumares y la mayor parte'l tiempu nun tán en sitiú cómodu, hai que segales casi enteres a gadaña. Pa la vida de güei, tal y como se tiende a trabayar, ésto ye pidir más de la cuenta, lleva munchu tiempu y supón munchu esfuerzu personal, físicu.

LA YERBA

La *yerba* o *herba* entama a iguase a finales de xunu. P'hacia'l venticuatro, que ye San Xuan, ye cuando se suel entamar y, «si vien güenu'l tiempu, yá pa San Pedru se siega lo primeru». El procesu tal, de siempre, ye entamar *segando* (enantes a *guadaña* y agora cola *máquina de segar*); depués *esmoriñar* cola *traenta*; *voltiar* col *angazu*; *encucar*; *abrir les cuques* en *muela* ; si se precisa, *voltialu* otra vegada depués que tea bien *ensuchu* y bien *curáu* y pal *balagar*. Cada muela vien a ser un balagar. Güei dellos d'estos pasos sáltense porque se trabaya con maquinaria que permite facer más en menos tiempu y, «mentres qu'antes se precisaba de la familia entera pa trabayar en prau a la yerba y entovía yeren pocos», agora nun se precisa más que d'ún o d'una que manexe la maquinaria o, en dellos casos, de dos.

La yerba hai que llevalo pa la tenada. Ye lo que come'l ganáu pel iviernu. Antes llevábase en carru y agora en tractor, llevando'l balagar enteru según ta, como d'un bocáu. En llenando les *tenaes* y hasta dalgún *tendeyón*, si nun lo lleva, fácese *facines*. Les facines suelen iguase al pie de casa, per ellí alreor. Si hai qu'iguar unes cuantes, entós igual hai que facer dalguna nun prau próximu a casa (y al corral).

Les praderes artificiales

Güei en día hai yá munchos ganaderos que metieren delles novedaes interesantes pa la producción, como son les *praderes artificiales*.

La pradera artificial ye pa segar o pa pacer el ganáu, pero nunca ye pa yerba. Faise nun prau lo menos cuestu y lo más ampliu posible y fácil de llegar o entrar nél. Esi prau abónase como siempre. Más alantre sémase de trébol y ballicu mecíos. Lo ideal ye semalo na seronda, na segunda mitada de setiembre; anque tamién

pue facese na primavera, que ye cuando dan los campos, cuando echen.

Como yá dixi, con ello puen facese dos cosas: segalo o dexalo de pastu. Si se siega pa cebar el ganáu, entós ensíllase en verde y va dándose-yos cuando se precise. Pues da-y muchos cortes nun añu. Nun tien nada que ver con nenguna siega.

Si ye pa pastiar, puede parcelase (por exemplu con alambre de llandador) de manera que «les vaques nun comen siguíu en mesmu sitiú, sinón que van rotando y, mentres que pastien nun llau, va creciendo lo del otru y asina. Ye un sistema percómodu. Les vaques salen a comer al prau envede llevá-yoslo al comederu». Pero nun ye ésta la única ventaxa. Cola pradera artificial consíguese tamién una producción altísima de lleche, tanto en cantidá como en calidá. Como vemos, el resultáu ye de lo más positivo y reflexa un cambiú fonderu na mentalidá del ganaderu y nel sistema de trabayar, que poco tien que ver colu tradicional.

Estes praderes artificiales duren tres, cuatro o cinco años tranquilamente ensin tener que volver semar y, amás, la producción ye constante. Cuantos más cortes se-y dea, cuanto más se siegue, más da.

LA FAZA

Dase mucho'l terrenu cuestu per esta zona, y por eso hai *faces* abondes. Les faces son franxes de terrenu allargaes y más bien estreches y non tan cuestes como esixiría'l terrén onde tán asitiaes. Van una enriba d'otra, toes siguies y cada una nun nivel penriba d'otra. Ye dicir, primero hai una faza, nel estremu d'arriba d'ella un sucú p'entamar otra faza; llau de riba otru sucú y otra faza; y asina hasta acabar. Los sucos son los que faen posible que'l terrén nun seya «tan cuestu y se podía trabayar». Si non, sedría imposible. Les faces suelen tar de prau, pa pastu y pa yerba. Pero les que queden más bien cerca casa, tamién se trabayen de tierra si se quier.

Estes faces nun tienen por qué tener el mesmu amu, sinon que son d'amos distintos, polo que precisen d'un *pasu* pa llegar a elles, como nes *iríes*. Suel tar esti pasu asitiáu pa un llateral (a derecha o izquierda de les faces), xunta la sebia. Esti pasu ye cuestu y ensin sucos, polo que se dixebra como nada. Aquí hai tamién normes pal *pasu*, como nes *eríes*. El sucu siempre ye del d'arriba; tien obligación de segalu'l d'arriba y de llimpialu.

L'ABONU: CUCHU Y QUÍMICU

De llau del corral ta siempre la *pila cuchu*. El cuchu ye la mezcla en corral del estru y les moñiques del ganáu. El cuchu sácase tolos díes (menos cuando se trata d'una cuadra moderna que tien otru sistema) del corral y échase na pila cuchu. Con ello cúchense les tierres p'abonales y, lo que sobre, val pa cuchar dalgún prau. Ye un llabor que cuesta munchu trabayu facelu.

Güei hai onde'l corral depósitos d'*olín*. Cárgase esti olín, que ye líquido, en cisternes y llévase a los praos pa *regar*. Pero nun s'abona namás con cuchu o con olín. A los praos ye mui bueno echayos *químicu* pa que dean mui bien d'ello.

EL CASTAÑÉU

El *castañéu* ye un terrenu pergrande enllenu de castañales. Pue haber varios siguíos. Entós les llendes máquenles los muñones.

El castañéu ye de la casería, forma parte de la casería. Non toles caseríes tienen castañéu, pero casi toes y dalgunes tienen más d'ún. La casería que nun tien castañéu pue tener castañales sueltas pela oriella de dalgún prau o los amos de dalgún castañéu déxen-y atopar ellí dalguna castaña o dir *al rebuscu* cuando «yá habín díu a la pía ellos».

Yeren mui necesarios los castaños pa les caseríes, teniendo en cuenta la gran importancia de les castaños como alimentu base nes families. El día los Difuntos entámase a pañar castaños. Menos los vieyos o daquién que tea mui malu, los demás van toos pal castañéu a ellos: «Non da más que llovía o que non. Vase lo mesmu», diz una informante. Por desgracia güei yá nun queden la mayor parte los castaños qu'había. Muchos herederos fueron vendiendo les castañales y sustituyéndoles por *ocalitos*.

LA CARBAYERA

Había de siempre munches y buenes *carbayeres* nesti conceyu. Son espacios grandes enllenos de carbayos. La carbayera tamién pertenez a la casería. Güei queda más bien el situu d'elles y el topónimu de La Carbayera. Los carbayos faltan. Fueren bastiéndose toos y el terrenu quedó de roza, la mayor parte les veces, o d'ocalital. Tengo visto dalguna carbayera de roza y con munchos carrascos allá. En Navidá díbase por ellos pa iguar l'árbol.

Nos praos alcuéntense a vegaes ún o más carbayos y delles veces en medio'l prau. Amás de guapos, los carbayos valen mui bien d'ello pa echase les vaques debaxo d'ellos a la sombra cuando tán na llende y fai sol.

L'OCALITAL

Por desgracia, hai muchos ocalitales nesti conceyu. Ello débese per un llau a la emigración, porque «al nun poder atender les sos propiedaes como é debíu, quieren más veles d'ocalital que de matorral y, de pasu, da-yos güenes perres». D'otru llau ta la propia xente del campu que tien terrenos allugaos en sitios d'accesu nada fácil o malos de trabayar. Tampoco quieren velo de matorral y discurren

plantar ocalitos porque crecen a escape, córtense y viéndense y otra vegada se dexen crecer pa volver cortar y asina. Supón un ingresu más pal amu, pero'l paisaxe ta estrozándose y cada vez tien menos que ver colu que yera. La xente nun se concienca de lo grave de la situación y naide paez querer tomar cartes nel asuntu.

EL MONTE

Al *monte* vase a pol *estru*. Por exemplu, en La Malena vase a El Monte Cubera, onde tien la so propiedá esta parroquia. Cada case-ría tien ellí'l so *piazu*, la so *roza*. El *rozu* siégase a *gadaña* o tamién col *gadañu* (pa lo más torpe polo menos). Lleva muncha *cotolla*, *felenchos*, *yerbes de monte*... Siégase cuando se quiera, anque más bien al finar el branu, «antes que venga la invernada pa que tea ensuchu, que nun se mueye y tamién porque, al tar altu, ye mui ventoleru y fai munchu fríu allá».

«Pa segalo nun ye delicáu». Nun fai falta más qu'amontonalo y cargalo al carru o al tractor y pa casa con ello. En llegando a casa, descárgase na *pila d'estru*, que ta xunta'l corral y ye colu que se va estrando'l ganáu. Güei l'enclín ye a nun estrar, porque los *corrales*, ye dicir, les *cuadres* de les vaques, fácese d'otra manera que nun precisen nin d'eso.

CAMINOS, CALEYES Y CALEYOS

Pa dir d'un sitiu a otru vase pela *caleya*. Asina qu'una caleya ye nin más nin menos qu'un camín de carru (col anchu d'un carru) y que nun ta arregláu. Suel tar con munchos folleros y «nun ye mui güenu de pasar». Asina fueren en tiempos. Si la caleya ta más arreglada, ensin pozos nin folla, entós ye que tien la categoría de *camín*. El camín ye superior a la caleya.

Per una caleya vas d'una casa a otra, pero tamién vas a les finques o al castañéu o a otros pueblos vecinos. Cada caleya tien un nome: La Caleya Xin, La Caleya Tan, La Caleya'l Piqueru, La Caleyona... Hai caminos que son más estrechos que les caleyes y pelos que namás pasen les persones o les chuques d'una nuna. Son los *caleyos*.

Los caminos, les caleyes o caleyos, como los praos, les pumaraes, tierras, güertos y güertes, toos ellos tán llindaos poles *sebies*, que son una referencia fundamental del paisaxe agrariu.